

LIMBAJUL INFORMATIC ACTUAL ȘI NEOLOGIA [1] TERMINOLOGICĂ

1. Limbajul informatic este unul dintre domeniile de specialitate care a suferit multiple și vizibile transformări în ultimele decenii. Paralel cu un continuu proces de îmbogățire, limbajul informatic românesc a cunoscut și o „deschidere” către pulbicular larg, grație folosirii computerelor de către tot mai mulți utilizatori, majoritatea nespecialiști în domeniu. Este unul dintre motivele pentru care numărul dicționarilor dedicate acestui domeniu este în creștere. Redactarea unui astfel de dicționar nu este o întreprindere facilă, deoarece autorul se vede pus în situația de a reda, pe înțelesul utilizatorilor, noțiuni și concepte noi, necunoscute până în acest moment de aceștia. Așa se explică numărul mare de xenisme existent în aceste dicționare, justificat prin circulația internațională a termenilor (*broadband, browser, buffer, cancel, hacker, pixel, multitasking, upgrade etc.*) sau prin corpul fonetic redus și circulația internațională (*bug, link, site etc.*), dar și prin imposibilitatea imediată de a se găsi un echivalent general acceptat în limba română.

În studiul de față vom încerca să analizăm modul în care traducătorii sau autorii români de dicționare de informatică aleg să redea în limbă diferiți termeni, preluați, cei mai mulți, din engleză.

Vorbind despre modul de formare a neologismelor terminologice într-o limbă, G. Rondeau identifică trei categorii de procedee: morfologice (derivarea și apocopa), morfo-sintactice (siglarea, abrevierea) și morfo-semantice (împrumutul, calcul) (Rondeau 1984).

Procesul pe care dorim să îl studiem se bazează pe cea de-a treia categorie identificată de Rondeau, respectiv îmbogățirea acestui limbaj special și, implicit, a limbii generale, prin procedeul morfo-semantic. Pentru că abordarea neologismelor obținute din împrumuturi, precum și statutul acestora în limba română sunt teme care au atras atenția cercetătorilor în nenumărate rânduri, cu aplicații inclusiv pe limbajul informatic, ne vom opri în cele ce urmează asupra celui alt procedeu morfo-semantic, calcul lingvistic, sub variantele sale calcul semantic și calcul lexico-gramatical.

2. Cum bine se știe, calcul semantic se bazează pe existența unui sens comun între doi termeni. Pornind de la acest postulat, el „associe (toujours par traduction) un sens étranger à une forme déjà existante dans la langue emprunteuse.” (Loubier 2011: 15). Aceeași definiție dă și Ion Ștefan: „fenomen lingvistic care constă în preluarea de către un cuvânt a sensului sau a sensurilor unui cuvânt străin, pe care acesta le are în plus față de sensul comun al celor două cuvinte” (Ștefan 1963). O sinteză a definițiilor date calcului lingvistic poate fi găsită la M. Stanci-Istrate (Stanciu 2006). Distingem între calcuri semantice care implică și o asemănare formală cu etimonul englez și calcuri în cazul cărora această asemănare formală

lipsește, apariția sensului nou în limba receptoare bazându-se doar pe un sem comun.

2.1. Primul caz pe care îl vom exemplifica este cel al calcului semantic care presupune existența unui sem comun dublat de asemănarea formală între etimonul din limba-sursă și un cuvânt existent deja în limba receptoare. Asemănarea formală se poate explica prin provenința cuvintelor din limba receptoare și din cea sursă dintr-un etimon comun, cel mai probabil de origine franceză. *Dicționarul de informatică Larousse*, în traducerea sa românească este plin de astfel de exemple: **aplicație** s.f. are în DEX ca al doilea sens „Faptul de a aplica (2), de a pune în practică”. Pe acest sens și sub influența etimonului englez *application*, se greșează sensul informatic, acela de „nume generic desemnând utilizarea particulară a tehnicilor informatice care vizează integrarea folosirii unui calculator pentru o anumită activitate”. Tot pe baza sensului comun și a asemănării formale cu etimonul englez apar în limbă termeni ca: **asamblor** s.n. (engl. *assembler*), „program care asigură traducerea limbajului simbolic în limbajul calculatorului”, **coliziune** s.f. (engl. *collision*), „consecință naturală a producerii simultane a mai multor evenimente care solicită aceeași sursă”, **compatibilitate** s.f. (engl. *compatibility*), „calitate a produselor hardware sau software care se pot substitui unele altora fără modificări sau care pot rula aceleași programe fără conversii”, **compilare** s.f. (engl. *compiling*), „traducere a unui program scris într-un limbaj evoluat într-un program echivalent, scris în limbaj mașină”, **comprima** v.t. (engl. *compress*), „a reduce dimensiunile unui fișier”, **congestie** s.f. (engl. *congestion*), „stare a unui sistem de operare atunci când sarcinile cerute de diverse procese sunt aproape de pragul critic ce conduce la prăbușire”, **consolă** s.f. (engl. *console*), „dispozitiv de dialog între un operator sau utilizator și unitatea centrală a unui calculator”, **conversie** s.f. (engl. *conversion*), „trecerea de la o reprezentare a datelor la alta prin schimbare de cod”, **egalizator** s.n. (engl. *equalizer*), „dispozitiv permițând egalizarea unui semnal”, **executa** v.t. (engl. *execute*), „a îndeplini o instrucțiune exprimată în cond-mașină”, **fragmentare** s.f. (engl. *fragmentation*), „mod de gestiune a memoriei unui calculator astfel încât memoria eliberată de un program sau fișier nu este dispusă pentru a constitui un ansamblu uni, contiguu”, **lista** v.t. (engl. *to list*), „a produce un document cu ajutorul unei imprimante” etc.

2. 2. A doua situație întânită în cazul calcuilor semantice este cea în care îmbogățirea semantică are loc strict pe bază unui sem comun, fără asemănare fonetică. Astfel apar: **arbore** s.m. (engl. *tree*), „structură ierarhizată între diferite elemente informatice”, **buclă** s.f. (engl. *loop*), „secvență de instrucțiuni inclusă într-un program care se repetă de un număr prestabilit de ori până când o condiție își schimbă valoarea de adevăr”, **cadru** s.n. (engl. *frame*), „bloc de informații compus și transmis după un ansamblu de reguli”, **canal** s.n. (engl. *channel*), „cale ce permite unei surse să trimită informații unui receptor de date”, **cheie** s.f. (engl. *key*), „informație alfanumerică care permite identificarea unei mulțimi de date”, **defect** s.n. (engl. *failure*) „incident în funcționarea unui echipament hardware”, **disponibilitate** s.f. (engl. *availability*) „procent de funcționare corectă a unui sistem informatic într-o perioada dată”, **execuție** s.f. (engl. *run*), „interpretarea instrucțiunilor unui program în limbaj mașină”, **motor** s.n. (engl. *engine*), „termen generic pentru a desemna componentele active ale unui sistem informatic”, **nucleu** s.n. (engl. *kernel*), „parte dintr-un sistem de operare care este rezistent în memoria principală

pe tot timpul lucrului”, **poartă** s.f. (engl. *gate*) „circuit logic cu una sau mai multe intrări și cel puțin o ieșire” etc.

3. Al doilea tip de calc întâlnit în procesul de transfer al termenilor informatici în limba română, cu o mai slabă productivitate, este calcul lexico-gramatical; preluarea categoriei gramaticale a unui model extern reprezintă un calc combinat (lexico-gramatical) (Hristea, 1997). Calcurile de acest tip inventariate în studiul de față înregistrează trecerea de la masculin la neutru: **cititor** s.n. (engl. *reader*), „dispozitiv autonom sau conectat la un calculator”, **compiler** s.n. (engl. *compiler*), „program specializat în realizarea compilării programelor”, **editor** s.n. (engl. *editor*) „program utilitar care permite efectuarea editării unui fișier”.

4. Concluzii

Procedeul calcului lingvistic, ca sursă de îmbogățire a limbajelor speciale și, implicit, a limbii generale, se dovedește a fi extrem de productiv.

4.1. La nivelul limbajelor speciale, consecința folosirii acestui procedeu și frecvența cu care se recurge la el, contrazice ideea de monoreferențialitate la nivelul termenilor: **congestie** (medicină), **motor** (tehnică), **nucleu** (chimie) sunt numai câteva exemple în acest sens.

La nivelul limbii comune, îmbogățirea prin calc lingvistic favorizează apariția polisemantismului. Un termen cu unul sau două sensuri specializate, primește sensuri noi, care nu întârzie să pătrundă în uz. De altfel, multe dintre sensurile noi, folosite în limbajul informaticii, sunt prezente în dicționarele limbii: **aplicație**, **asamblor**, **a lista** etc.

4.2. În sens invers, procedeul calcului lingvistic determină specializarea unor cuvinte care aparțin limbajului comun: **arbore**, care prin calc semantic dobândește sensuri în limbaj tehnic („organ de mașină”), marinăresc (în sintagma **arbore mic**), iar mai nou, în limbajul informatic, **bucă**, **fereastră** s.f. (engl. *window*), „zonă de pe ecranul calculatorului în care se afișează anumite informații”, **cititor** sau **actor** s.m. (engl. *actor*), „agent care posedă o parte din baza de cunoștințe a unei probleme și care cooperează cu alți agenți la rezolvarea acesteia”.

4.3. O altă problemă sensibilă pe care o ridică unitățile obținute prin calchiere este aceea a omonimiei: cuvinte ca **cititor**, **editor**, **compiler**, provenite din surse etimologice diferite de cele cu care sunt deja înregistrate aceleași lexeme în DEX și în alte dicționare ale limbii, precum și datorită încadrării lor la un alt gen, pot fi considerate și tratate drept omonime ale cuvintelor mai vechi.

4.4. După cum se poate observa, majoritatea calcurilor vizează sfera numelui, în cele două lucrări studiate, una tradusă, una de autor, numărul calcurilor după un verbe fiind extrem de redus: **a comprima**, **a executa**, **a lista**.

În studiul de față am ales să exemplificăm productivitatea calcului lingvistic și rolul său în diversificarea și modernizarea lexicului limbii pe baza unităților lexicale simple. Calcul, în toate formele sale, se dovedește însă extrem de productiv și în cazul unităților compuse și, mai cu seamă, în cazul sintagmelor.

NOTE

[1] Deși distincția între limba comună și limbajele de specialitate în ceea ce privește modul de formare a termenilor noi se actualizează prin ceea ce numim *neologie* și *neonimie*, datorită uzului restrâns al celui din urmă termen, vom recurge la folosirea termenilor de neologie / neologism terminologic.

SURSE

Anghel, Traian, *Dicționar de informatică*, Editura Corint, București, 2010.

****Dicționarul explicativ al limbii române, DEX*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009.

****Dicționar enciclopedic român*, vol I- VII, Editura Enciclopedică, București, 1993-2009.

Morvan, Pierre, *Dicționar de informatică*, Editura Niculescu, București, 2003.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Hristea, Th., (1997): „Tipuri de calc în limba română”, *Limbă și literatură*, XLII, vol. III-IV, Editura Academiei, București, p. 10-29.

Lecolle, M., (2012): „Néologie sémantique et néologie catégorielle : quelques propositions”, *Cahiers de lexicologie* 100, p. 81-104.

Loubier, Christian, (2011): *De l'usage de l'emprunt linguistique*, Office québécois de la langue française, Québec.

Moroianu, C., (2003): „Un aspect al calcului lingvistic în limba română”, în *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, (coord. Gabriela Pană-Dindelegan), vol. II, Editura Universității din București, București, p. 377-388.

Nicolas, Christian, (1994): „Le procede du calque sémantique”, *Cahiers de lexicologie*, 65, Didier Erudition, Paris, p. 75-101.

Rondeau, G., (1984): *Introduction à la terminologie*, Gaetan Morin, Québec.

Stanciu-Istrate, Maria, (2006): *Calcul frazeologic în limba română*, Editura Academiei, București.

Ștefan, Ion, (1963): „Calcul lingvistic”, *Limba română*, XII, nr. 4, p.335-346.

LE LANGAGE INFORMATIQUE ACTUEL ET LA NEOLOGIE TERMINOLOGIQUE TODAY'S COMPUTER LANGUAGE AND TERMINOLOGIC NEOLOGY

Résumé: L'article propose l'analyse de certains termes en circulation dans le langage de l'informatique. Le mécanisme que nous voulons aborder est celui du calque linguistique, sous ses diverses formes. Ce procédé s'avère extrêmement productif dans la formation des termes nouveaux.

Mots-clé: Langage de l'informatique, calque, polysémie, homonymie, genre prochain et différence spécifique.